

KİTAP İNCELEMESİ – BOOK REVIEW

TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI*

 ŞÜKRÜ BÜYÜKŞIKLAR**

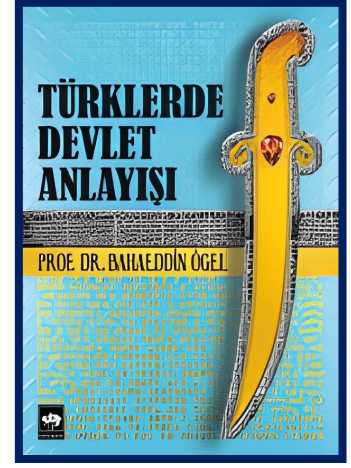
 10.53718/gttad.1208759

Dünya tarihinin kadim halklarından kabul edilen Türklerin, devlet anlayışları çok derin ve köklü bir yapıya sahiptir. Türkler, binlerce yıldan beri gelişmiş ve oturmuş olan devlet anlayışlarını, milat öncesi ve sonrası kurdukları bütün devletlere yansıtmayı başarmışlardır. Bütün Türk devletlerinde, devamlılık arz eden devlet kültürü yerli ve yabancı birçok ilim insanının eserlerine konu olmuştur. Bu konunun Türk tarihçiliğindeki en önemli temsilcilerinden biri de Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'dir. Ögel'in 1982 yılında yayına giren Türklerde Devlet Anlayışı kitabı unutulmaya yüz tutmuştur. Eser, bu durumu fark eden Yahya Kemal Taştan ve Ötügen Neşriyat tarafından, 2016 yılında tekrardan yayın hayatına kazandırılmıştır.

Eser, *Takdim, Önsöz ve Kısaltmalar* başlıklarının ardından *Türklerde 'Kâinat Devleti' Anlayışı, Türk Devleti ve Kainat, Türk Devletinin İlahi Temelleri, Hakan Seçimi ve Hakanın Sorumluluğu, Devlet Meclisi ve Kurultay, Halk ve Devlet, Devletin Halka Karşı Vazifeleri, Türk Devletlerinin Dayandıkları Ana Prensipte ve Düşünceler, Vassal Devlet ve Halk ile İlişkiler, Türk Töresi, Türklerde Halk ve Ordu* başlıklı on bir bölümden ve *Sonuç, Ailede 'Oturma ve Yer Alma Protokolü', Çince Notlar ve Dizin* başlıklarından oluşmaktadır.

Eserin birinci bölümünde, evren imparatorluğunun diğer milletler ve Türklerdeki mitolojik temelleri, Türklerin dünyayı ve imparatorluk topraklarını nasıl algıladıkları hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar, Türk devletlerindeki cihan imparatorluğu fikrinin yerleşik kavimlerinden farklı olduğu vurgusunu yapmıştır. Bu fikrini mitoloji ve din anlayışlarındaki farklılıklarla desteklemiştir. Ögel, Gök Tanrı inancının, Çin'de bulunan Gök dini inancından çıktığını öne süren görüşlere katılmamıştır. Hatta hocası Prof. Dr. W. Eberhard'dan alıntılar yaparak, Gök dininin Kuzey Çin'de ortaya çıkmasını, daha önceleri Çin'in kuzeyinin Türklerin ana yurtlarından biri olmasına bağlamıştır. Gök Tanrı inancına da ayrıca değinmiştir. Göktürk Yazıtlarında geçen Gök Tanrı kelimesinin "yaratıcı" olmadığı ve bu kelimenin yalnızca 'mavi gök' anlamına geldiğini söylemiştir. Yazar, Türk devlet anlayışında toprakların kutsallığını, Orhun Yazıtlarında geçen 'kutsal yer-su' ve Tunghuların, Mete'den toprak istemesi gibi örneklerle açıklamıştır. Nitekim yazar, mitoloji, din ve hayat tarzlarının, Türklerin cihan imparatorluğu düşüncesine olan etkisine vurgu yapmıştır.

Eserin, ikinci bölümünde Türklerin yeryüzü ve dünyayı anlamlandırma biçimleri ve üçlü dünya kavramı anlatılmıştır. Hayvancılıkla uğraşan Türklerin dünyayı, otağa benzetmelerinden ve otağın kubbesinin göğü, tabanının ise yeryüzünü sembolize ettiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca, Türklerde diğer bir dünyayı tanımlama düşüncesi olan dört yön veya dört köşe kavramları, Orhun Yazıtlarından örnekler verilerek açıklanmıştır. Türklerde bulunan evreni üçe bölme yani üçlü dünya kavramı da Orhun Yazıtlarından ve Uygur Türk kültür çevresinden verilen örneklerle izah edilmiştir.

* Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, 3. Baskı, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2019, 368 s., ISBN: 978-605-155-355-9.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar/TÜRKİYE, E-Posta: sbuyukisiklar@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4187-2206.

TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI

Yazar, üçüncü bölüme Türk devletinin ilahi temellerini açıklayarak başlamıştır. Göktürk devlet anlayışındaki kurttan türeme efsanesi ve İslamiyet'ten sonra gelişen Nuh'un oğlu Yafes'ten türetilen soy efsaneleri gibi örneklerle konunun iyice anlaşılması sağlanmıştır. Bunun akabinde, hakanın ilahi özellikleri ve bazı kağan unvanları hakkındaki görüşlerinden, Türk kağanlarının Tanrı tarafından tahta geçirildiğinden söz etmiştir. Fakat bu gibi tanımların, kağanların tanrısal özellikler taşıdığına işaret etmediğini belirtmiştir. Batılı oryantalistler tarafından Hun kağanlarının T'eng-li Ku-t'u unvanının, Çin imparatorlarının kullandığı "Göğün Oğlu" unvanıyla eş tutulmasını eleştirmiştir. Bu unvanın Türkçedeki Tanrı Kut unvanı olduğu ve bununla 'Tanrı'dan kut bulmuş' anlamına geldiği üzerinde durmuştur. Yazar, Türk kağanlarının tanrısal özellikler taşımadığından da bahsetmiştir. Kağanların, sahip oldukları kutu bilgelik ve aplikleri neticesinde Tanrı tarafından aldıklarını izah etmiştir. Türk kağanları tarafından kullanılan Tengri adlı unvanların detaylı açıklamasını da bu bölümde yapmıştır.

Yazar, dördüncü ve beşinci bölümlerde hakan seçimi, hakanın sorumlulukları, devlet meclisi ve kurultayın nasıl işlediğine dair detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Hakan seçiminde yapılan, bir halının üzerine oturup göğe kaldırma, kağan olacak kişinin boynunu ipele sıkma vb. örnekler vererek açıklamıştır. Ögel, hakanın sorumluluklarında ise Orhun Kitabeleri'nde geçen, bilge ve alp kağan vurgularına değinerek, hakan olacak kişinin sorumluluklarını bu özellikler üzerinden işlemiştir. Yazar, eski Türklerde kurultayın, başlangıçta din töreni, bayram ve yeme içme toyu şeklinde başladığından söz etmiştir. İlerleyen sayfalarda ise, kurultay çeşitlerinin neler olduğundan, kurultayda uygulanan protokol kurallarından ve kurultayların devlet ile millete ne gibi yararlar sağladığından bahsetmiştir.

Kitabın altıncı ve yedinci bölümlerinde hakanın ve devletin halka karşı vazifelerinden bahseden yazar, bunları alt başlıklar altında tek tek incelemiştir. Devletin halka karşı yükümlülüklerinden sırasıyla bahseden Ögel, eğer devlet bu vazifelerini yerine getirmiyorsa halkın kağana sırt çevirip, meşruyetini sorgulayacağını bilgisini de bize aktarmıştır. Bu bölümde ağırlıklı olarak Orhun Kitabeleri, Dede Korkut, Divan-ı Lügati't- Türk ve Kutadgu Bilig'den örnekler verilmiştir.

Eserin sekinci ve dokuzuncu bölümlerinde, Türk devletlerinin dayandıkları ana prensip ve düşünceler, vassal devlet ve halk ile ilişkiler konuları işlenmiştir. Yazar, kut inancından başlayarak, yarlık, alplik, bilgi, şöret, güç, saltanat ve fazilet gibi unsurların Türk devletlerinin dayandıkları ana prensipler olduğunu aktarmıştır. Ögel, hakanların kutluluğunu açıklarken kağan isimlerinden olan Kutlug gibi unvanların, Osmanlı çağında devletli ve saadetli hüküm kâr betimlemelerini etkilediğini örnek vermiştir. Türk devletlerinin, vassal devlet ve halklar ile ilişkilerine de değinen yazar, bu bölümü oldukça yüzeysel olarak işlemiştir.

Yazar, onuncu ve on birinci bölümlerde, Türk töresi ve Türklerde halk ve ordu konularını detaylı bir şekilde incelemiştir. Ögel, Türk töresinin temelini topluluk ve aile disiplini olduğuna vurgu yapmıştır. Kağanların töre konusundaki hassasiyetlerini Orhun Kitabelerinden verdiği örneklerle izah etmiştir. İlerleyen sayfalarda ise Oğuz Kağan töresi ve Cengiz Han yasası arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları okuyuculara sunmuştur. Yazar, Türklerde ordu teşkilatının köklerinin, Türk aile tipinden ortaya çıkmış olabileceği görüşünü ortaya atmıştır. Daha sonra Türklerde onlu ordu teşkilatı sisteminin Asya Hun İmparatoru Mo-tun ile başlangıcından söz etmiştir. Germenlerde bulunan onlu, yüzlü ve binli ordu teşkilatının onlara Attila ve Hunlar yoluyla geçtiğinden bahsetmiştir. Türk devlet teşkilatının, askeri olarak nasıl ikiye ayrıldığından, ordu ve devlet teşkilatında görev alan komutanların hangi hususlara göre atandıkları örnekler verilerek açıklanmıştır. Yazar, son olarak Türk ordu teşkilatında bulunan birimlere de değinerek bu bölümü sonlandırmıştır.

Türklerde Devlet Anlayışı kitabı, gerek mevzu bahis konuların ana kaynakları gerekse yerli ve yabancı ilim insanlarının eserleri açısından bol ve zengin bir kaynakçaya sahiptir. Yazarın kitapta bölüm ve alt başlık sayısını fazla tutması konunun anlaşılabilirliği açısından hem avantaj hem de dezavantaja neden olmuştur. Asıl anlatılmak istenen konunun çok fazla bölüm ve alt başlıktan oluşması, okuyucunun konuyu detaylı bir şekilde anlamasını sağlarken aynı zamanda verilen örneklerin tekrarlanmasına sebep olmuştur. Bu da okuyucuyu birbirini tekrar eden örneklerden oluşmuş bölümlerle baş başa bırakmıştır. Kitabın üçüncü baskısının, içindeki bölümünde yedinci bölüm yerine tekrar altıncı bölüm yazılmıştır. Kitapta, konular hakkında çeşitli yabancı tarihçilerin görüşlerine de başvurulmuştur. Bu görüşlerden bazıları konuyu desteklemek için bazıları da tenkit edilmek için kullanılmıştır. Genel mahiyetiyle incelediğimiz Bahaeddin Ögel'in Türklerde Devlet Anlayışı kitabı, konuya yaklaşım açısı ve verilen örneklerin farklı yorumlanması açısından bu konu hakkında literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Genel okuyucuyu kitlesinin de yararlanabileceği bir kitap olsa da daha çok tarih öğrencilerine hitap etmektedir.